

REFORMÁTUS KÁNTOR

— Szerkeszti: Bódiss Tamás és Dávid István —

Az 1996-os énekeskönyv használatának tapasztalatai Erdélyben

Tizenhat évvel ezelőtt, a Magyar Reformátusok Harmadik Világtalálkozója alkalmából jelent meg egy új, egyetemes használatra szánt református énekeskönyv. Az új énektár általános és kötelező bevezetésének — főleg egyházzenei körökben — számos ellenzője akadt, ami a kötelező használat elrendelését végülis megghiúsította. Erdélyben és Kárpátalján azonban — ahol egészen a XXI. század elejéig még a régi, 1921-es Baltazar-énekeskönyvet, illetve annak helyi változatát használták — fokozatosan felismerték, hogy a továbblépés nekik — az anyaországiakkal ellentétben — éppen ennek az új énekeskönyvnek a bevezetése lehet.

Két éve kezdődött el a magyarországi énekeskönyv megújításának munkája, és ismét előkerült a kérdés: hogyan és mikor lehetne egységes magyar református énekeskönyv? Ezért is érdemes odafigyelni arra: mint lépnek előre a határon túli egyháztestek a mostani új énekeskönyvvel, hogy majd a magyarországi énekeskönyvi megújulás nyomában egyszer ők is megtehessenek egy újabb lépést — az ugyanabba az irányba vezető a közös úton.

A most következő két beszámoló a 2008-as kecskeméti IV. Magyar Református Egyházzenei Konferencián elhangzott előadások kiegészített és aktualizált változata. (A Szerk., Bódiss Tamás)

Az új énekeskönyv bevezetésének tapasztalatai a Királyhágómelléki Református Egyházkerületben

A Magyar Református Énekeskönyv tényleges bevezetését megelőzően több tanulmány is készült arról, hogy milyen próbálkozások történtek egyházkerületünkben e téren. Kántortovábbképzők, énekfűzetek, kórustalálkozók szolgáltak segítségül az új énekeskönyv anyagának megismertetésében, népszerűsítésében. Az új énekeskönyv megjelenésétől erdélyi bevezetéséig több mint egy évtized telt el, mely vitáktól sem volt mentes. Ez az időszak jól jött mindazoknak, akik kényelemből vagy nemtörődomségből elleneztek minden újítást. Voltak ugyanakkor lelkipásztorok, akik saját gyülekezetükben az első zsinati

határozatot követően (2002-ben vagy még korábban) bevezették, és képzett kántor vezetésével 2–3 év alatt megismertették, megszerettették az új énekeskönyvet. Más gyülekezetekben az új énekeskönyv bevezetése abból állt, hogy lecserélték ugyan a régít az újra, de az énekeket továbbra is a régi, megszokott módon éneklük. Vannak lelkipásztorok, akiknek a ritmikus éneklés ma sem jelent mást, mint hogy a megszokott, kiegyenlített dallamot jóval gyorsabban éneklük. Az énekeskönyv bevezetését a Királyhágómellék egyházzenei életének négy területén foglalom össze.

Az új énekeskönyv nyomtatása és terjesztése

A második zsinati határozat 2007-ben újabb öt évet szabott ki az énekeskönyv bevezetésére. A 2007-es év határkönek számít a Királyhágómelléki Református Egyházkerületben, ugyanis ettől az évtől kezdték el nyomtatni az új énekeskönyvet Nagyváradon. Ahol saját kezdeményezésből korábban is bevezették, az énekeskönyveket Kolozsvárról vagy Magyarországról szerezték be.

Bevezetése a legtöbb helyen úgy történt, hogy egy ideig —fél vagy egy évig— párhuzamosan használták a két énekeskönyvet és olyan énekeket választottak az istentiszteletre, amelyek mindkét énekeskönyvben benne voltak. Itt vigyázni kellett arra is, hogy a szöveg, a versszakok száma stb. egyezzen. Szerencsésebb esetben a zsolttárolkat megtanították az eredeti ritmus szerint. 2007 óta folyamatosan nyomtatják és terjesztik az énekeskönyvet. Ennek ellenére egy 2012-ben végzett felmérés szerint kb. 20 gyülekezetben még mindig az 1921-es énekeskönyvet használják.

Énektanítás

A gyülekezeti énektanítás —ahol van énektanítás— a vasárnap délelőtti istentiszteleteken nem mindenütt történik egyformán. A legtöbb helyen az istentisztelet előtt öt-tíz perccel tanít éneket a kántor. A megtanult ének már az istentiszteleten is elhangzik (benne van az énekrendben). Van, ahol a prédikáció után tanítanak éneket, esetleg éppen a soron következő záróéneket. Ezen kívül a bibliaórákon, vallás- és kátéórákon, kóruspróbákon is van énektanítás. Elkészült egy énektanítási program, amely százötven ének megtanításához nyújt segítséget, három évre beosztva.

A kórus nagyobb gyülekezetekben együtt ül a templomban a vasárnap délelőtti istentiszteleten, és segít az énektanításban, esetenként már előre megtanulják a vasárnap tanítandó éneket. A kórusnak jelentős szerepe van a gyülekezeti éneklés javításában, vezetésében. Gondot jelenthet az, hogy jól tanítja-e meg a kántor az új énekeket. Ezért nagyon fontos a kántorképzés. Az egyházmegyei kórustalálkozók elsősorban a gyülekezeti énekdolgozások használatát szorgalmazzák. Egyes egyházmegyék 1990 óta minden évben szerveznek kórustalálkozókat, melyeken átlagosan 10–12 kórus vesz részt (Bihar, Érmellék).

A 2012-ben szervezett egyházkerületi kórustalálkozón a kerület kilenc egyházmegyéjéből nyolc képviseltette magát énekkarral. Ez a kóruskultúra fejlődését, számos helyen új gyülekezeti énekkar megalakulását és folyamatos működését is jelenti, illetve motiválja.

A nyári tanfolyami kántorképzés

A nyári tanfolyami kántorképzés 2005-ben kezdődött Nagyváradon. Korábban a Sulyok István Református Főiskolán —ma Partiumi Keresztény Egyetem— 1996-tól működött egyházzene szak. Itt hat évfolyam végzett, ahol református és római katolikus kántori gyakorlatot is tanítottak, illetve két évfolyam vallás-tanár-kántor szakként működött. Ez időközben zenepedagógia szakká módosult. Azokban a gyülekezetekben, amelyekben az itt végzett hallgatók végeznek kántori szolgálatot, jelentős mértékben és érezhetően javult a gyülekezeti éneklés minősége. Ez a képzési mód viszont nem jelentett megoldást a már szolgálatban lévő kántoroknak, szükségessé vált tehát a kántorképző tanfolyam megszervezése.

A Királyhágómelléki Egyházkerület Kántorképző Tanfolyama az anyaországi tanfolyamok programja szerint működik. A két, majd három hétre bővült tanfolyamon 25–35 hallgató vesz részt évente, ez jelentős szakmai előrelépés az érintett gyülekezetek és az egyházkerület zenei életében.

A nagyobb —kb. 3–4 ezer lelkes— gyülekezetekben kb. 150–200 eurónak megfelelő fizetést kap a kántor, néha szolgálati lakást is. A többi gyülekezetben az előbbi fele (az országos, adózott minimálbér) a kántor fizetése vagy csak egy jelképes tiszteletdíj. A minőségi kántori szolgálatra mutatkozik igény, de anyagi megbecsülés nincs minden esetben. Ez a gyülekezetek fizetőképességétől és a presbitériumok jóindulatától is függ. Ezért a legtöbb kántor másodállásban végzi szolgálatát. Az egyházkerületben szolgáló közel 200 kántorból 27-nek van felsőfokú zenei végzettsége, illetve egyházkerületi kántori oklevele.

Kántorkonferenciák

2006-ban Nagyváradon rendezték meg a III. Magyar Református Egyházzenei Konferenciát, melynek központi témája az 1996-os Magyar Református Énekeskönyv volt. 2009-től kezdődően évente megrendezik a kerületi kántorkonferenciát. Az első évben a kóruskultúra volt a téma, 2010-ben a régi magyar énekek, 2011-ben az ifjúsági énekek, illetve a keresztyén könnyűzene. 2012-ben a reformáció korának protestáns énekkincse a központi téma, szakmai nappal egybekötve. Ezek az alkalmak kb. 50 kántor, egyházzenész vesz részt, és minden alkalom zenés istentisztelettel zárul.

Összegzés

Az új énekeskönyvvel —mint minden új és ismeretlen dologgal— kapcsolatos első reakció korábban az elutasítás volt. Kifogásolták az első kiadás nagy méretét, az imádságok hiányát, fájlalták bizonyos megszokott, kedvelt énekek kimaradását. Tizenöt év elteltével most már lassan megismerik, megszeretik az emberek. A kórustalálkozókon a kórusok repertoárjában sok gyülekezetiének-feldolgozás szerepel, ami szintén segíti az énektanulást. Igen pozitív visszajelzések is tapasztalhatók az énektanulással kapcsolatban. Például olyan szilágysági gyülekezetben is, ahol hagyománya van az éneklésnek, az emberek befogadóbbak az új énekek iránt. Ez sok esetben a kántor felkészültségének és határozottságának, illetve a lelkipásztor segítő jóindulatának is köszönhető. Ahol a lelkipásztor támogatja az énekügyet, a kántor sokkal hatékonyabban és gyorsabban tud haladni az énektanítással és a ritmikus éneklés meghonosításával.

Orosz Otília Valéria, egyházkerületi énekügyi előadó

Az új énekeskönyv bevezetésének tapasztalatai az Erdélyi Református Egyházkerületben

Kodály Zoltán *A magyar népzene* című könyvében olvassuk: *A szellemi kultúrában is sokféleképpen keveredik a régi az újjal, s a könyvokultúra terjedése nem szorít ki szükségképpen minden ősi szájhagyományt. ... Az egyszólamú ének —az uralkodó, szinte egyetlen zenei tevékenység— valóban „szájról szájra” szállt, nem írás, nem kóta révén, csak hallás útján terjedt a régi és új egyaránt. ... Az egyházi énekeskönyvek kótái sem jelentettek többet: 1607 óta látja maga előtt a nép, máig sem tanulta meg olvasni: a dallamokat szájhagyomány tartotta fenn.*

Valóban, évszázadok óta kottás énekeskönyveket tart a kezében a gyülekezet, de az új énekeskönyv megjelenésének első éveire nem ez volt a jellemző. A gyülekezetek nagy részében előbb csak gépelt szövegek formájában jelentek meg az új énekek. Hallás után tanulva a dallamokat megindult egy ének-készletbővítő tevékenység. Amikor a gyülekezetek megvásárolták az új énekeskönyveket, az énektanulás nagyobb lendületet nyert.

Írástalan korszakról írt Kodály, és vonatkoztatta azt a XIX. század végére. Kottaolvasás tekintetében vajon hol tartunk ma? Oktatási intézményeinkben nincs olyan szinten az énektanítás, hogy a kottaolvasást mindenki megtanulja. Ezért hallás után sajátítja el a gyülekezet az énekeket ma is.

A lelkészek énekválasztását a mai napig döntően az énekszöveg tartalma határozza meg. Bár az új énekeskönyvnek sokkal gazdagabb a dallamanyaga, mégis kevesen veszik figyelembe ezek értékét, szépségét, a dallam-szöveg jó összeilleszkedését. Alig néhány lelkész kéri ki a kántor véleményét énekválasztás kérdésében, pedig vannak jól felkészült szakemberek az egyházkerületben. Azok a kántorok és lelkészek, akik részt vettek az új énekeskönyvet is-

mertető továbbképzőkön, a himnológiai és dallamtörténeti előadások nyomán ismereteket szereztek az énekanyag történeti rétegződéséről. Ők tudatosan választják a XVI. századi magyar dallamokat, a német korálokat és a genfi zsolttárok egy részét. Ez utóbbi énekcsoport ritmikus éneklése és elsajátítása a legnehezebb feladat, mert évtizedek óta kiegyenlített ritmussal közölték az énekeskönyvek a genfi zsolttárdallamokat és a gyülekezetek így tanulták meg.

Az új énekeskönyv anyagának elsajátítása bizonyára éveket vesz igénybe. A kántorképzés, továbbképzés területén sok a teendő. Van, ami már megvalósult: az egyházkerület három régióban szervezett 5-5 napos kántortovábbképzőt, melyen énektanulás, orgonajáték, hangképzés, karvezetési gyakorlat mellett zeneelméleti, módszertani előadások is elhangzottak. Néhány egyházmegegyében már gyakorlattá vált, hogy negyedévenként találkoznak a kántorok és közös tanulással készítik elő a soron következő ünnep dicséretanyagát. Vannak kántorok, akik saját közösségüknek egyéni énektervet készítettek és ez alapján tanítják vasárnaponként a dicséreteket, zsolttárokat. Sok gyülekezetben a bibliaórán, vallásórán vagy kóruspróbán tanulják meg az új dallamokat, és csak ez után gyakorolják a teljes gyülekezettel. A havonta kétszer megjelenő, *Üzenet* című egyházi kiadványban figyelemfelkeltő ismertető cikk jelenik meg, melyben egy-egy kiválasztott éneket mutatnak be. A Protestáns Teológián, a vallás-tanárképző karon, a kántorképző intézetben áttértek az új énekeskönyv és az új korálkönyv tanítására. A munka elkezdődött.

De a régi és új keveredik, a régi énekeskönyv és új énekeskönyv anyaga egyaránt él a gyülekezetek ajkán. Nem várható el, hogy az 1923-ban kiadott Erdélyi Református Énekeskönyv anyagát, melyet több mint hetven évig énekeltek a gyülekezetek, pár év alatt teljesen lecseréljék s elfeledjék a hívek. A dallamok még évtizedekig élni fognak az emlékezetünkben, de új énekek megtanulásával, bevezetésével, megszeretetésével gazdagabbá válik istentiszteleti éneklésünk.

Péter Éva, egyházkerületi énekügyi előadó

Egyházzenei konferenciák az Erdélyi Református Egyházkerületben

Az elmúlt években négy alkalommal tartottak egyházzenei konferenciát Kolozsvárt az Erdélyi Református Egyházkerület kántorai, lelkipásztorai, vallásánárai számára. A továbbképzést, ismeretbővítést célzó, ugyanakkor találkozást és eszmecserét biztosító alkalmak tematikáját minden alkalommal a gyülekezeti éneklés és a kántori szolgálat egy-egy fontos központi kérdése határozta meg.

A 2008-ban rendezett első konferencia témája az értékmegőrzéshez, értékteljesítéshez kapcsolódott. Mindenekelőtt arról a jelenségről kellett beszélni, melynek során az évszázadokon át énekelte egyházi énekanyag mellett egyre nagyobb teret hódít a külföldről beáramló, bizonytalan minőségű, divatorientált zene.